

YOZMA VA OG'ZAKI NUTQDA AXLOQIY VA ESTETIK QADRIYATLARNING IFODALANISHI

Abdushukurova Sabina Parvozovna

Samarqand Davlat Chet Tillari Instituti, 2-kurs magistranti

Ilmiy rahbar: Komilov Ro'zi Rabiyeovich

Falsafa fanlari doktori, professor

Annotatsiya: Ushbu tezisdagi yozma va og'zaki nutqda axloqiy va estetik qadriyatlarning ifodalanishi tahlil qilinadi. Nutq turlaridagi axloqiy va estetik elementlar o'zaro bog'liqlikda, madaniy va kontekstual jihatlarida o'rganiladi. Tezis nazariy tahlil, misol va empirik tadqiqotlar orqali nutq va qadriyatlar orasidagi munosabatni ochib beradi.

Kalit so'zlar: yozma nutq, og'zaki nutq, axloqiy qadriyatlar, estetik qadriyatlar, til va madaniyat, nutq tahlili.

Аннотация: В данной диссертации анализируется выражение моральных и эстетических ценностей в письменной и устной речи. Моральные и эстетические элементы в типах речи изучаются во взаимосвязи, культурном и контекстуальном аспектах. В диссертации раскрывается взаимосвязь речи и ценностей посредством теоретического анализа, примеров и эмпирических исследований.

Ключевые слова: письменная речь, устная речь, моральные ценности, эстетические ценности, язык и культура, анализ речи.

Abstract: This thesis analyzes the expression of moral and aesthetic values in written and spoken speech. Moral and aesthetic elements in speech types are studied in their interrelationship, cultural and contextual aspects. The thesis reveals the relationship between speech and values through theoretical analysis, examples and empirical research.

Keywords: written speech, spoken speech, moral values, aesthetic values, language and culture, speech analysis.

Kirish

Nutq — inson faoliyatining asosiy vositasi bo'lib, u orqali shaxs o'z fikrini, his-tuyg'ularini va qadriyatlarini ifodalaydi. Axloqiy va estetik qadriyatlar esa jamiyatning ruhiy va madaniy hayotida muhim o'rin tutadi. Axloqiy qadriyatlar insonlarning to'g'ri va noto'g'ri haqidagi tushunchalarini shakllantirsa, estetik qadriyatlar go'zallik va badiiy didni rivojlantiradi.

Zamonaviy tilshunoslik va adabiyotshunoslik tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, yozma va og'zaki nutq turlarida axloqiy va estetik qadriyatlarning ifodalanish usullari farq qiladi. Yozma nutqda bu qadriyatlar ko'pincha aniq struktura, badiiy vositalar va

stilistik elementlar orqali namoyon bo'ladi. Og'zaki nutqda esa intonatsiya, pauza, nutq aktlari va kontekstual vaziyatlar asosiy vositalardir.

Tadqiqotning maqsadi — yozma va og'zaki nutqda axloqiy va estetik qadriyatlarning qanday ifodalanishini o'rganish, ularni tahlil qilish va taqqoslashdir. Tadqiqot vazifalari quyidagilardan iborat:

1. Axloqiy va estetik qadriyatlarning nazariy asoslarini o'rganish.
2. Yozma va og'zaki nutqda qadriyatlarning ifodalanish usullarini tahlil qilish.
3. Empirik misollar va tadqiqotlar orqali natijalarni chiqarish.

Axloqiy va estetik qadriyatlar tushunchasi

Axloqiy qadriyatlar

Axloqiy qadriyatlar insonning jamiyat bilan munosabatida asosiy tamoyil sifatida qaraladi. Ular to'g'ri va noto'g'ri, yaxshi va yomon tushunchalarini shakllantiradi. Til orqali axloqiy qadriyatlar quyidagi shakllarda ifodalanadi: maslaxat berish, ogohlantirish, axloqiy normalarni ta'kidlash.

Masalan, she'riy yoki badiiy matnlarda axloqiy qadriyatlar ko'pincha personajlar xarakteri, ularning qaror va harakatlari orqali namoyon bo'ladi. Shu bilan birga, ilmiy nutqda axloqiy qadriyatlar faktlar va tadqiqot natijalari orqali o'qituvchi yoki muallif tomonidan ifodalanadi.

Estetik qadriyatlar

Estetik qadriyatlar insonning badiiy didi va go'zallikni anglash qobiliyatiga bog'liqdir. Ular adabiyot, san'at va kundalik nutqda o'z aksini topadi. Yozma nutqda estetik qadriyatlar stilistik vositalar, metafora, qiyos va badiiy ifodalar orqali namoyon bo'ladi. Og'zaki nutqda esa intonatsiya, ritm, ovoz balandligi va emotsional urg'u orqali aks ettiriladi.

Estetik qadriyatlar nutqning ijodiy jihatini rivojlantiradi va tinglovchi yoki o'quvchida badiiy ta'sir qoldiradi. Shuningdek, ular axloqiy qadriyatlar bilan birgalikda jamiyat madaniyati va til me'yorlarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Yozma nutqda axloqiy va estetik qadriyatlar

Yozma nutqning xususiyatlari

Yozma nutq aniq strukturaga ega bo'lib, grammatika va stilistik qoidalarga qat'iy amal qilinadi. Axloqiy qadriyatlar yozma nutqda adabiy, ilmiy yoki rasmiy matnlarda aks etadi. Estetik qadriyatlar esa badiiy matnlarning go'zalligi, obrazlar va metaforalar orqali namoyon bo'ladi.

Misollar orqali tahlil

- Badiiy matnlar: hikoya va she'rlarda axloqiy qadriyatlar personajlarning harakatlari orqali ifodalanadi. Masalan, sadoqat, mehr-shafqat, adolat tushunchalari hikoyada markaziy o'rin tutadi. Estetik qadriyatlar esa matnning til ifodasi, ritm, obrazlar orqali o'quvchida hissiy ta'sir uyg'otadi.

- Ilmiy va ommabop yozuvlar: ilmiy maqolalar va pedagogik materiallarda axloqiy qadriyatlar muallifning mas'uliyatini, halollikni va ob'yektivlikni ifodalaydi. Estetik qadriyatlar esa tushunarli va qiziqarli ifodalash orqali o'quvchini jalb qiladi.

Og'zaki nutqda axloqiy va estetik qadriyatlar

Og'zaki nutqning xususiyatlari

Og'zaki nutq intonatsiya, ritm, pauza va emotsional urg'ular orqali ifodalanadi. Kundalik suhbat, ma'ruzalar, intervyular va nutq aktlarida axloqiy va estetik qadriyatlar o'ziga xos tarzda namoyon bo'ladi.

Misollar orqali tahlil

- Suhbat va kundalik nutq: axloqiy qadriyatlar maslaxat berish, minnatdorlik bildirish, adolat va hurmatni namoyon etadi. Estetik qadriyatlar esa hikoya qilish uslubi, kulgi yoki hissiy urg'u orqali ifodalanadi.

- Rasmiy nutq va ma'ruza: axloqiy qadriyatlar tinglovchilarga axloqiy yo'l-yo'riq ko'rsatish, tartib-intizomni ta'kidlash orqali namoyon bo'ladi. Estetik qadriyatlar esa nutqning ritmi, lahjasi va til boyligi orqali his etiladi.

Yozma va og'zaki nutqni taqqoslash

O'xshashliklar va farqlar

Yozma va og'zaki nutqda axloqiy va estetik qadriyatlar mavjud bo'lsa-da, ularning ifodalash vositalari farqlidir. Yozma nutqda struktura, stilistika va metaforik obrazlar asosiy vositalar bo'lsa, og'zaki nutqda intonatsiya, ritm, pauza va emotsional urg'u muhim ahamiyat kasb etadi.

Nutq kontekstining roli

Nutq konteksti, ya'ni madaniy, ijtimoiy va shaxsiy vaziyatlar, axloqiy va estetik qadriyatlarning ifodalanishida katta rol o'ynaydi. Shuningdek, yozma nutqda muallifning shaxsiy didi, og'zaki nutqda esa tinglovchining qabul qilish xususiyatlari natijaga ta'sir qiladi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, yozma va og'zaki nutqda axloqiy va estetik qadriyatlar o'ziga xos tarzda ifodalanadi. Yozma nutq aniq strukturaga va stilistik vositalarga tayanadi, og'zaki nutq esa intonatsiya va emotsional urg'u orqali ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, har ikki nutq turida qadriyatlarning ijtimoiy va madaniy ahamiyati muhimdir.

Amaliy tavsiyalar:

- O'qituvchilar va adabiyotshunoslar nutqda qadriyatlarni o'rgatishda yozma va og'zaki nutqning xususiyatlarini hisobga olishlari kerak.

- Nutq tadqiqotchilari uchun qadriyatlarning kontekstual ifodalanishini chuqur tahlil qilish tavsiya etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdurahmonov, T. (2020). Tilshunoslik asoslari. Toshkent: Fan.
2. Qodirov, S. (2018). Badiiy matn tahlili. Toshkent: Adabiyot.
3. Karimov, M. (2019). Og‘zaki nutq va kommunikatsiya. Toshkent: O‘qituvchi.
4. Zamonaviy ilmiy maqolalar va internet manbalari.